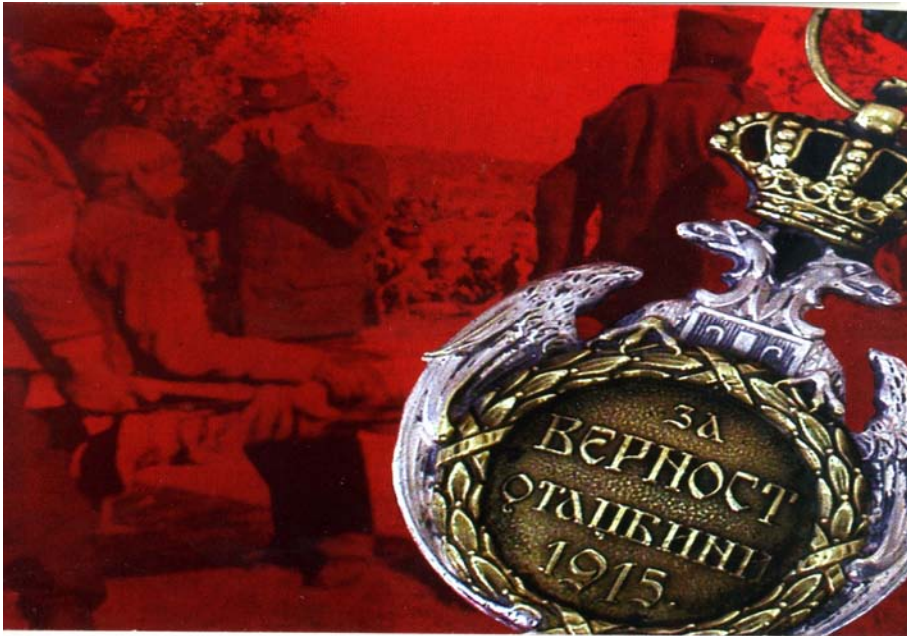

ПОГОВОР

Трећим по реду научним скупом истраживачка екипа је представила рад војног санитета у 1914. години и делимично у 1915. години (до јесење офанзиве сила које су напале Србију). Део рада војног санитета у 1915. години је обухваћен књигом доктора Александра С. Недока „Повлачење српске војске ка Албанском приморју и њена евакуација на Крф 1915/1916. – Рад војносанитетске службе“ (књига завршена 2005. године, а штампана у Београду, АМД систем 2006).

Књига је посвећена „Сенима оних који осташе верни Отаџбини“ и почиње стиховима Милутина Бојића (1917) „Плава гробница“.

*Албанска сјоменица шеснаестогодишњеј Свезозара Недока
Фотографија са корице књиге*

Књига садржи велики број докумената: спискови лекара, апотекара, ветеринара, лекарских помоћника, болничких центара, грађанских и резервних болница у Србији, у Албанији и на Крфу. Затим следи 198 референци извора и покоји наслов литературе. У прилозима има 15-так фотографија истакнутих личности војних лекара и карактеристичних снимака у раду војног санитета. На крају на преко 40 страна су наређења, спискови стручњака и војних руководиоца санитета, званични извештаји, схеме, бројна стања, факсимили протокола санитетских органа и установа – јединица, санитетски распоред свих припадника после реорганизације санитетске службе на Крфу и Солунском фронту.

Из изложеног се види да је „писац пустио да документи сами говоре временским редоследом“.

Међутим, то не значи да писац није у тексту изнео своје ставове. Синтеза проучених докумената и и сазнања до којих је дошао темељним вишегодишњим истраживањем рада и организације војног санитета у првом светском рату прожима читав текст. Почев од предговора и увода преко припрема санитетске службе српске војске, аутор прелази на рад српског војног санитета у најдраматичнијој ситуацији у којој су се српска војска и народ нашли: повлачење пред вишеструко надмоћном силом непријатеља и тешким последицама које настају. За санитет је најбитнија организација збрињавања великог броја рањеника и тешких болесника уз сталне покрете и брига за њихову безбедност, као и безбедност самих припадника санитета и страних хуманитарних мисија које су биле неопходна помоћ, али и проблем. Уз ове назнаке јасно је зашто др А. Недок у Предговору ове публикације (Српски војни санитет 1914–1915), пише да кад се после петнаестогодишњег истраживања упитао чиме да започне писање о раду војног санитета у рату, решио „да то буде један од најтрагичнијих ратних периода, а то је крај 1915. године“. Објављивањем књиге „после скоро једног века“, попуњена је празнина „у познавању напора најплеменитијег дела српске војске – српског војног санитета“.

У литератури се обично описују велике невоље повлачења српске војске преко „Албанских гудура“. Из текста студије др А. Недока, приказују се тешкоће српског војног санитета у свим фазама:

(1) На почетку евакуације кроз Србију (30. септембар/13. октобар), а затим током целог октобра и новембра 1915.г.

(2) У повлачењу од Рашке до границе Србије, са посебним проблемима и на крају тог пута кроз Косово и Метохију, свуда је

остављена опрема многих сталних и резервних војних болница (Београд, Ниш, Крагујевац, Ваљево, Зајечар, Смедеревска Паланка, Младеновац, Јагодина, Параћин, Књажевац, Крушевац, Краљево, Врњачка Бања, Чачак, Ужице, Алексинац, Врање, Врањска бања, Лесковац, Нови Пазар, Скопље и на крају Косовска Митровица, Приштина, Призрен, Пећ и Битољ.). Није било лако када су у већем броју болница остављани тешки рањеници и болесници и са њима потребан број санитетског особља (лекари, медицинари, апотекари, болничари) сходно одредбама Женевске конвенције,

(3) При повлачењу кроз Црну Гору и Албанију, које је уследило после одлуке владе и наређења Врховне команде 8/21. новембра 1915, иза којег ће уследити директива (12/25. новембар), која ће својим антологијски сроченим садржајем остати трајна вредност у „историји српског ратовања“ (стр. 41),

(4) При повлачењу санитетског одељења врховне команде на путу до Јадранске обале,

(5) Посебно је аутор документовано обрадио очајно стање српске војске на Јадранској обали и то по групацијама (северна, средишња и јужна), армијама и дивизијама са бројним стањима медицинских кадрова. Одуговлачење са пребацивањем преосталих српских снага изазвало је непотребно велике жртве које су могле довести до коначне пропасти да Цар Николај други није интервенисао и да Француска није почела да спроводи ефикасан транспорт за Крф и северну Африку.

Даљи ток догађаја је био тема научних скупова 2007. и 2008. године које су објављене у посебним публикацијама „Српски војни санитет у 1916. години“ (2007) и „Српски војни санитет 1917–1918.“ (октобар 2008). То значи да изласком ове публикације из штампе др А. Недок и сарадници су успели да поред три научна скупа, организована по плану Академије медицинских наука Српског лекарског друштва, објаве и **четири публикације о организацији и раду Српског војног санитета у првом светском рату.**

Садржај тих књига одређен је методом везивања тема за одређену годину или године (нпр. 1917. и 1918. године), али је општа веза била у свим књигама „Рад српског војног санитета у 1. светском рату“. То значи да неки радови нису могли да се ограниче на одређену годину, као нпр. „Српска хируршка доктрина“, „Организација санитетског снабдевања“, „Стране медицинске мисије“, „Губици“ и др. Организатори, истраживачи и аутори су на-

стојали и углавном су успевали да реализују метод хронологије, али преливање садржаја из једне године у другу није представљало сметњу.

Полазећи од тога навешћемо податке до којих је др А. Недок дошао у свом истраживању, а односе се на лекаре и друго санитарско особље погинуло и умрло од затишја 1915. до краја 1918. године:

1. Умрли током затишја, после епидемије „три тифуса“ до краја септембра 1915. године:

др Арам Винавер, 24. 07. 1915. Ђевђелија, пернициозна маларија

2. Погинули и умрли током повлачења српске војске у зиму 1915–1916. године:

др Михран Казес, погинуо 30. 11. 1915. у Албанији

др Риста Жерајић, погинуо 21. 11. 1915. у Албанији

др Зорка Поповић-Бркић, умрла 30. 11. 1915. у Врњачкој Бањи

студ. мед. Радивоје Илић, умро 15. 11. 1915. у Пећи

3. Умрли на Крфу, у Солуну или на лечењу у иностранству:

др Илија Палигорић, 08. 09. 1916, Крф

мр фарм. Јан Врана ...1916, Крф

др Спира Димитријевић, 09. 03. 1917, Драгоманци

студ. мед. Милан Пешић, 15. 09. 1917, Солун

др Хранислав Михаиловић, 31. 07. 1918, Волос

др Владислав Маринковић, 18. 09. 1918, Швајцарска

др Мита Поповић, 22. 10. 1918, Ница

др Серкис Берберијан, 14. 11. 1918, Србија

др Андра Миливојевић, 10. 12. 1918, Швајцарска

др Иван-Андрејевић Владисављев, ... 12. 1918, Србија

4. Умрли или убијени у заробљеништву:

студ. мед. Властимир Банковић, 31. 05. 1916, Софија

др Милутин Јанковић, 26. 06. 1916, Чешка (обешен)

др Михаило Лешчински, 26. 05. 1918, Софија

5. Умрли током окупације у Србији као заробљеници на разним лекарским дужностима:

др Александар Ћирић, 25. 03. 1916.

др Љубомир Ненадовић, 26. 03. 1916.

др Светозар Марковић, 20. 06. 1916.

др Павле Бота, 14. 10. 1916.
др Димитрије Милић, 16. 08. 1916.
др Милан Васић, 23. 12. 1916.
др Максим Максимовић-Ердељац, 21. 08. 1917.
др Јован Станковић, 26. 09. 1917.
др Миливоје Ранковић, 05. 12. 1917.
др Лазар Илић, 13. 01. 1918, (суицид под бугарским притиском).

Напомена: током 1919. и 1920. године умрло је још 8 лекара и 1 медицинар који су током рата били у војном санитету.

Извори су исти као наведени у списку умрлих 1914–1915. године.

Закључак: обично се жртве лекара, фармацеута, студената и лекарских помоћника везују за 1914. и 1915. годину у току епидемије пегавца. Из овог прегледа се види да није мали број жртава и после тог периода. Значајно је само по себи исписати у овој књизи имена и тих хуманиста и патриота.

*Бранислав Појовић,
Александар Недок,
Јован Максић*

САДРЖАЈ

1. Предговор <i>Александар Негок</i>	5
2. Војнополитички положај Србије у рату 1914–1915. године и операције српске војске <i>Милисав Секулић</i>	9
3. Српски војни санитет на почетку рата и у великим биткама 1914. године <i>Александар Негок</i>	25
4. Улога трупног војног санитета са освртом на евакуацију у трупи у време Церске, битке на Дрини и Колубарске битке <i>Бранислав Појовић, Будимир Б. Павловић, Јово Зељковић, Драјан Микић, Јован Максић, Мирослав Видановић</i>	77
5. Војни санитет и санитетски губици српске војске у биткама 1914. године <i>Бранислав Појовић, Јово Зељковић, Јован Максић, Драјан Микић, Вељко Тодоровић</i>	95
6. Хируршко збрињавање рањеника и болесника у 1914. и 1915. години <i>Миодрај Јевђић, Небојша Сijanковић, Милан Јовановић</i> ..	115
7. Развој специјалистичких служби-рађање хирургије лица и вилица и допринос др Атанасија Пуље <i>Брана Димитријевић</i>	139
8. Војни санитет непосредно после Колубарске битке <i>Александар Негок</i>	151
9. Заразне болести у српској војсци и народу 1914–1915. године <i>Драјан Микић, Александар Негок, Бранислав Појовић</i>	181

10. Историјски осврт на епидемију пегавца 1914–1915. године у Србији <i>Радован Чеканац, Јован Младеновић, Драјан Микић, Александар Негок, Бранислав Појовић</i>	205
11. Санитетски возови у ратовима Србије 1912–1918. године <i>Будимир Б. Павловић, Јован Максић, Бранислав Појовић</i>	251
12. Стране војне и добротворне медицинске мисије у Србији 1914–1915. године <i>Вукашин Анђић, Жарко Вуковић, Александар Негок, Бранислав Појовић</i>	265
13. Војска убица-злочини аустроугарске војне силе у Мачви, Поцерини и Подрињу 1914. године <i>Брана Димитријевић, Лука Николић</i>	307
14. Обнова војне силе, војног и цивилног санитета пре почетка борбених дејстава у јесен 1914. године <i>Лука Николић</i>	327
15. Санитетско особље које је изгубило животе током ратних догађаја од 15. 07. 1914. до 30. 09. 1915 године <i>Александар Негок</i>	361
17. Поговор <i>Бранислав Појовић</i>	373

Технички уредници
Јован Максић
Силва Добрић
Александра Берберски

Корице уредила
Божовић Радојка

Компјутерска припрема
Јовановић Звезда

ЦИП

Штампа Војна штампатија, Београд, Ресавска 40б